

● AVRUPA'DA DEĞİŞİM ÇAĞI

- ▶ Avrupa'da XVI. yüzyılın başlarına kadar siyasi, sosyal ve ekonomik alanda en yetkili kurum Roma Katolik Kilisesi ve bu kiliseyi temsil eden Papalık'tır.
- ▶ Coğrafi keşiflerle zenginleşen Avrupa'da Rönesans ve Reform ile birlikte Katolik Kilisesi ve Papalık bu gücünü kaybetmiştir.

● Rönesans

- ▶ “Yeniden doğuş” anlamına gelen Rönesans, XIV. yüzyılın ortalarından itibaren **İtalya**'da başlamıştır.
- ▶ Rönesans; Avrupa ülkelerinde görülen bilim, güzel sanatlar ve edebiyat alanındaki gelişmeleri ifade eder.
- ▶ Rönesansın başlamasında etkili olan Hümanizm hareketi Eski Yunan ve Latin eserlerini inceleyerek özgür insan tipini ortaya koymuştur.

Not

Hümanizm Orta Çağ Avrupası'nın baskıcı düşüncesine karşı çıkarak insan ve doğa sevgisini temel alan akla, deney ve gözleme önem veren düşünce sistemidir.

Rönesans'ın Nedenleri

- ▶ Haçlı Seferleri sonucunda İslam dünyasından öğrendikleri matbaayı geliştirmeleri
- ▶ Haçlı seferlerinin başarısız olmasıyla birlikte kiliseye olan güvenin sarsılması ve skolastik düşüncenin önemini kaybetmesi
- ▶ Coğrafi Keşiflerle zenginleşen Avrupa'da sanatı ve sanatçıyı koruyan mesen sınıfının ortaya çıkması
- ▶ Eski Yunan, Roma ve İslam medeniyetlerine ait eserlerin incelenmesiyle akılcı düşüncenin ortaya çıkması

Rönesans'ın Ülkelere Göre Gelişimi

İtalya	Leonardo Da Vinci (Mona Lisa Portresi), Michalengelo, Rafael,
Almanya	Erasmus, Rökler, Luther
İngiltere	Shakespeare (Hamlet, Makber, Otello, Kral Lear)
Fransa	Montaigne
Polonya	Kopernik
İspanya	Servantes

Rönesans'ın Sonuçları

- ▶ Avrupa'da deney ve gözleme dayalı pozitif bilimler gelişmiştir.
- ▶ Skolastik düşünce yıkılmıştır.
- ▶ Avrupa'da resim, heykel, edebiyat ve mimari en üst düzeyde gelişme göstermiştir.
- ▶ Eski eserler ve İncil latinceye çevrilmiş, böylece kilise ve din adamlarına güven sarsılmıştır.

Not

Bu durum Avrupa'da Reform Hareketlerine ortam hazırlamıştır.

Rönesans'ın Osmanlı'ya Etkisi

- ▶ Osmanlı Devleti XV. ve XVI. yüzyıllarda bilim, teknik ve mimaride ileri düzeyde olduğu için, bu gelişmelerden yararlanma ihtiyacı duymamıştır. Ancak Avrupalı devletlerin hızlı bir gelişme göstermesi ve sonraki dönemlerde Osmanlı'nın bu gelişmelere ayak uyduramaması Osmanlı Devleti açısından olumsuz olmuştur.

Reform

- ▶ Reform, Katolik Kilisesi'nin kurduğu baskıya karşı Almanya'da başlayıp diğer Avrupa ülkelerine yayılan ve Hristiyanlığın aslına dönülmesini savunan harekettir.

Reform'un Nedenleri

- ▶ Katolik Kilisesi'nin Hristiyanlığın özünden uzaklaşması ve bozulması
- ▶ Kilisenin giderek zenginleşmesi ve buna karşılık halkın yoksullaşması
- ▶ Halkın din adamlarına güveninin sarsılması
- ▶ Kilisenin endüljans (günahların bağışlanması belgesi) satışını yaygınlaştırmasının tepkiler alması
- ▶ İncil'in önce Almancaya sonra da diğer ulusal dillere çevrilmesi
- ▶ Kağıt ve matbaanın yaygınlaşması ile kültürel yapının gelişmesi

Not

Reform düşüncesi ilk olarak **Almanya'da Martin Luther** öncülüğünde ortaya atılmıştır.

Reform'un Sonuçları

- Avrupa'da, Katolik mezhebindeki birlik parçalanmış, yeni mezhepler ortaya çıkmıştır. (Protestanlık, Kalvenizm, Anglikanizm, Presbiteryenlik)
- Papanın ve din adamlarının saygınlığı azalmıştır.
- Katolik kilisesi otoritesini kaybetmiştir.
- Eğitim-öğretim işleri kilisenin elinden alınmış böylece laik eğitim kurumları oluşturulmuştur.

Not

Protestanlığın ortaya çıkması ile Papalık, Hristiyanların üzerindeki dinî, politik ve ekonomik üstünlüğünü kaybetmiştir. Böylece Hristiyanlığın devlet ve toplum hayatındaki etkisi azalmış ve **sekülerleşme** (dünyevileşme) adı verilen kavram ortaya çıkmıştır.

● Avrupa'da Din Savaşları

- Reform hareketinin bütün Avrupa'ya yayılması, devletlerin kendi içerisinde din temelli büyük mücadeleler vermesine neden olmuştur.
- Katolikler ve Protestanlar arasındaki ilk savaş, Katolik Alman prenslikleriyle Protestanlar arasında başlamış ve yirmi beş yıl sürmüştür. Bu savaş sonunda imzalanarak 1555 **Augsburg (Ogsburg) Antlaşması** ile Protestan mezhebi ve kilisesi Almanya'da resmen tanınmıştır.
- Bu antlaşmayla Almanya'daki prensliklere istedikleri mezhebi seçme özgürlüğü verilmiştir.
- Roma Katolik Kilisesi etrafında papanın çağrısıyla önceki dönemlerde birleşen Avrupa, Reform hareketleri sonucunda Katolik ve Protestan devletlere bölünmüştür.

● Otuz Yıl Savaşları(1618-1648)

- Alman imparatorunun Protestanlara inanç özgürlüğü sağlayan Augsburg Antlaşması'nı yok sayması ve Protestanların zorla Katolik yapılmak istenmesi sonucu 1618'de **Otuz Yıl Savaşları** başlamıştır.

Otuz Yıl Savaşlarının Nedenleri

- Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Ferdinand'ın Protestanlığı ortadan kaldırarak ülkesinde mezhep birliğini sağlamak istemesi
- Protestan Alman prenslerinin Kutsal Roma Germen İmparatorluğu'ndan ayrılmak istemesi
- II. Ferdinand'ın Protestan Alman prenslerine saldırarak Otuz Yıl Savaşları'nı başlatması

Savaşan Taraflar

• Kutsal Roma Germen İmparatorluğu • İspanya Habsburgları	• Protestan Alman prensleri • Danimarka • İsveç • Fransa • Hollanda • Erdel Prensligi

- Avrupa'daki diğer devletleri de içine alan bu savaş, din temelli başlasa da yıllar içinde siyasi egemenlik mücadelesine dönüşmüştür.
- Kutsal Roma-Germen (Alman) imparatoru II. Ferdinand protestanlığı ortadan kaldırmak amacıyla İspanya ile birlik olup Avrupa devletlerine savaş açmış, yapılan savaş II. Ferdinand kaybetmiş ve savaş sonunda **Vestfalya Antlaşması** imzalanmıştır(1648).
- Otuz Yıl Savaşlarında Fransa Katolik olmasına rağmen Protestan ittifakında yer almıştır. Bu durum savaşların siyasi nitelikli olduğunu göstermiştir.

Vestfalya Barışı'nın Önemi ve Sonuçları

- Kilisenin dünyevi gücü sınırlandırılmıştır.
- Avrupa, kelile olarak Katolik ya da Protestan mezhebinin seven devletlere bölünmüştür.
- Uluslararası alanda modern devletler hukukunun temelleri atılmıştır.
- Devletler arası antlaşmalar, Papalık tarafından onaylanırken antlaşma metni papaya imzalatılmamıştır. Avrupa'da dinî etkenlerin yerini, modern diplomasi kuralları almaya başlamıştır.
- Hollanda, Portekiz ve İsviçre bağımsızlıklarına kavuşmuştur.
- Evrensel imparatorluklar yerine, milli monarşiler kurulmaya başlamıştır.

● Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm

- XV. yüzyıldan itibaren Coğrafi Keşiflerin sonuçlarına bağlı olarak zenginleşen Avrupa'da siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır.
- Coğrafi Keşifler sonucu Avrupa'ya bol miktarda altın ve gümüş madeni girmiştir.
- Avrupa'da yaşanan ekonomik sorunları çözmek için devletlerin sömürgeciliğe yönelmesi, daimi ve merkezî bir ordu bulundurma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum kralların hazinede sürekli altın bulundurmasını gerekli kılmış ve bu gereklilik **merkantilizmin** doğmasına neden olmuştur.

TYT - AYT

TARİH
VIDEO DERS KİTABI

Not

Merkantilizm anlayışına göre bir ülke ne kadar çok madene ve paraya sahipse o kadar zengin sayılmıştır. Bu amaçla Avrupalı devletler iç ve dış ticarete önem vermişler, yeni hammadde kaynakları ve ticaret yolları bulmaya çalışmışlardır.

● Bilim Devrimi'nden Aydınlanma Çağı'na

- ▶ Avrupa'da Rönesans ve Reform'un ortaya çıkardığı fikir hareketleriyle birlikte düşünürler, geliştirdikleri kurallar ve kanunlarla doğal dünyayı nasıl anlayabileceklerini araştırmıştır.
- ▶ Bu araştırmalar sonucunda Avrupa'da, Bilim Devrimi gerçekleşmiştir. Bilimin yeni kanunlar ortaya koymak için kullanılması sonucunda **Aydınlanma Çağı** olarak adlandırılan dönem başlamıştır.
- ▶ **Aydınlanma**; Avrupa'da ilk olarak İngiltere'de toplumsal değişimle başlamış, Fransa'da özgürlük hareketine dönüşmüş ve Almanya'da da felsefi temellerine kavuşmuştur.

● Aydınlanma Çağı'nın Ünlü Bilim İnsanları

Isaac Newton	Kütle çekim yasasını bularak astronomi ve fizik tarihinde yeni bir çağı açmıştır.
Copernicus	Güneş Sistemi'ni keşfetmiş, Dünya'nın yuvarlak olduğunu ve Güneş'in etrafında döndüğünü 1543'te yayımladığı "Göksele Kürelerin Devinimleri Üzerine" adlı eserinde ispatlamıştır.
Machiavelli	"Hükümdar (Prens)" adlı kitabında, İtalya'da siyasi birliğin ancak güçlü bir hükümdarla sağlanabileceği fikrini ortaya atmıştır.
Thomas Moore	İngiltere'de sanayileşmenin getirdiği sorunlardan etkilenerek "Ütopya" adlı eserini kaleme almıştır. Eserinde özel mülkiyetin bulunmadığı bir devleti hayal eden ve anlatan Moore, İngiltere'deki toplum düzenini ve adalet sistemini eleştirmiştir.
Immanuel Kant	"Saf Aklın Eleştirisi" eserinde insanın aklını başkasının kılavuzluğuna bırakmaması gerektiği üzerinde durmuştur.
Jean Jacques Rousseau	"Toplum Sözleşmesi" adlı eserinde, insanların toplum içinde özgür ve eşit yaşaması için ortaklaşa oluşturacakları bir sözleşme olduğunu öne sürmüştür.

DEĞİŞİM ÇAĞINDA AVRUPA VE OSMANLIÜNİTE
15

● OSMANLI DEVLETİ'NDE DEĞİŞİM

● Avrupa'ya Akan Servet

- ▶ XV. yüzyıldan itibaren Avrupa'da görülen siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlardaki gelişmeler Avrupa'nın gelişimine ortam hazırlamıştır.
- ▶ Bu dönemde Coğrafi Keşiflerin sonuçlarına bağlı olarak zenginleşen Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketleriyle de kültürel ve sosyal alanlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır.
- ▶ Coğrafi Keşifler sonucu Avrupa'ya bol miktarda altın ve gümüş girmesi ve bunların Osmanlı pazarlarında kullanılmaya başlanmasıyla Osmanlı ekonomisi büyük zarar görmüştür.
- ▶ Osmanlı Devleti, özellikle keşfedilen yerlerden Avrupa'ya ve dünyaya yayılan değerli madenlerin ortaya çıkardığı merkantilist ekonomik düzene karşı başlarda mevcut düzenini korumaya çalışmıştır.
- ▶ XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise Avrupa'dan gelen altın ve gümüşün Osmanlı ülkesine girmesi, akçenin değerini düşürmüş, fiyatlarda geniş çaplı dalgalanmalar ise enflasyona yol açmıştır.

Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, akçenin gümüş içeriğini azaltma yoluna gitmiştir. Günümüzde devletin karşılıksız para basmasına benzetebileceğimiz bu uygulamaya, Osmanlı Devleti'nde "**tağşiş**" adı verilmiştir.

● Kapitülasyonların Sürekli Hâle Getirilmesi

- ▶ Osmanlı Devleti, XIV. yüzyıldan itibaren yabancı ülkelere ayrıcalıklar tanımış ve kapitülasyon adıyla gerçek anlamda ilk kez Fransa'ya 1569 yılında verilmiştir.
- ▶ Osmanlı Devleti, 1740 yılında kapitülasyon siyasetinde yeni bir döneme girmiştir.
- ▶ 1739 Belgrad Antlaşması'nda arabuluculuk yapan Fransa'ya, 28 Mayıs 1740'ta imzalanan antlaşmayla kapitülasyonlar sürekli hâle getirilmiş ve kapitülasyonlar daha önce olduğu gibi hükümdarların saltanat süresiyle sınırlı olmaktan çıkarılmıştır.
- ▶ 1740 kapitülasyonlarının genişletilmesinden sonra Avrupa'da ekonomisi iyi olan her devlet, Akdeniz limanlarında şirket kurarak Osmanlı'dan ayrıcalık istemiştir.
- ▶ İngiltere'ye verilen ayrıcalıklar ise 1838 Balta Limanı Antlaşması ile en geniş hâlini almıştır.
- ▶ Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte, kapitülasyonların karakterini değiştiren Avrupalılar, Osmanlı topraklarını ham madde kaynağı ve pazar olarak bir sömürge alanı şeklinde görmüştür.

- Bu durum yerli sanayiye baltalamış, gayrimüslim Osmanlı tebaası yabancı devletlerin himayesine girerek Müslüman tüccarlara karşı avantajlı ve tekelci özellikler kazanmıştır.

● Askerî Devrim ve Osmanlı Devleti

- Avrupa'nın ordu sisteminde ve savaş yöntemlerinde ateşli silahlara dayalı değişiklikler yapması, "**Askerî Devrim**" olarak adlandırılmıştır.
- Klasik Osmanlı askerî, mali ve idari sistemi XVI. yüzyıl sonlarından itibaren büyük krizler ve dönüşümler yaşamıştır.
- Bu durumun yaşanmasında, merkantilist ekonomi sistemi sayesinde zenginleşen Avrupalı devletlerin Askerî Devrim yapmaları etkili olmuştur.
- Osmanlı Devleti, Avrupa'nın ateş gücü ve askerî etkinliğini iki yolla dengelemeye çalışmıştır. Birincisi, silahlı yeniçerilerin sayısını artırmak ikincisi ise ateşli silahlar kullanabilen sarıca, sekban ve levent denilen yeni atlı birlikler oluşturmaktır.

● Yeniçerilerin Sayısındaki Artış

- Avrupa'da ilk daimî ordu özelliğindeki yeniçeriler XVI. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı ordusunun temel gücünü oluşturmuştur.
- Ancak 1593-1606 yılları arasında süren Osmanlı-Avusturya savaşlarında yeniçeriler, düşmanın tüfekli piyade askeri karşısında başarısız olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, yeniçerilerin sayısını önce otuz bine daha sonrada elli bine çıkarmıştır.
- Yeniçeri sayısındaki artış devşirme sisteminin asker ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmasına sebep olmuştur. Asker açığı, İstanbul'a iş bulmak için gelen gençlerin Yeniçeri Ocağı'na alınmasıyla kapatılmaya çalışılmıştır. Bu durum hem ocağın yapısını bozmuş hem de dağıtılan ulufeler devlet hazinesine yük olmuştur.
- Yeniçeri Ocağı'nın bozulmasındaki en önemli neden, devşirme sistemi kuralları yok sayılarak askerlikle alakası olmayan kişilerin ocağa kayıt yapılması olmuştur.
- Yeniçeri sayısının artırılması 1590'lardan itibaren bütçe açığı vermeye başlayan hazineye ek bir yük getirmiştir.

● Tımar Sistemindeki Bozulma

- XVII. yüzyıldan itibaren diğer kurumlarda olduğu gibi tımar sisteminde de aksaklıklar görülmeye başlanmıştır.
- 1527-1528'de seferlere katılan Tımarlı Sipahi sayısı otuz yedi bin civarındayken 1655'e gelindiğinde bu sayı altı bine kadar düşmüştür.

- XVI. yüzyılın sonlarından itibaren tımar sisteminin bozulmasıyla Osmanlı Devleti hem asker ihtiyacını karşılamak hem de ordunun teçhizatını sağlamak amacıyla yeni arayışlar içine girmiştir.
- Devlet, ordunun lojistiğini sağlamak ve ulufeli askerin maaşlarını ödemek için gerekli olan nakit para ihtiyacını, tımar topraklarını mukataa hâline getirerek karşılamaya çalışmıştır.

Not

Geliri dirlik olarak kimseye verilmeyen ve doğrudan merkez hazinesine aktarılan vergilere ve vergi kaynaklarına **mukataa** denilmektedir.

Tımar Sisteminin Bozulmasının Nedenleri

- Tımarların, rüşvet karşılığında sipahiler dışında kimselere verilmesi
- Tımarların saray görevlilerinin eline geçerek özel mülk veya vakfa dönüştürülmesi
- Nüfusun hızlı artması
- Enflasyon artışı ve paranın değer kaybetmesi
- Uzun süren savaşların yaşanması
- Dirliklerin para ile alınıp satın hâle gelmesi
- Sipahilerin gösterişli yaşama arzusu ve çok para kazanma hırısı
- Geleneksel silahlarla savaşan sipahilerin, ateşli silah eğitimine ayak uyduramaması

● Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Tedbirler

- Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıl boyunca gelirleri, giderlerine oranla daha fazla artmış, XVII. yüzyıldan itibaren bu durum tersine dönmüştür.
- Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılın başlarından itibaren mali sıkıntılarla birlikte nakit ihtiyacı artmıştır. Bu durum tımar topraklarının merkezî hazineye bağlanmasına yani iltizam hâline getirilmesine sebep olmuştur.

Not

İltizam; bir toprağın gelirlerinin açık artırma yoluyla bir süreliğine kiraya verilmesidir. Açık artırımla iltizam hakkını alan kişiye **mültezim** denir.

- XVI. yüzyılın sonlarından itibaren tımar ve zeamet toprakları iltizam olarak verilmeye başlanmıştır.
- Devletin sıcak para ihtiyacını karşılayan mültezimler ise giderek zenginleşmiş ve nüfuz sahibi olmuştur.

TYT - AYT

TARİH
VIDEO DERS KİTABI

- Merkezî hazinenin nakit ihtiyacının giderek artmasıyla devlet, mukataaları mültezimlere ömür boyu tahsis etmeye başlamıştır. Mukataaların ömür boyu kiralanma uygulamasına **malikâne sistemi** adı verilmiştir.
- Malikâne sistemi ile ekonomik olarak güçlenen kişiler devlet otoritesi karşısında durabilecek güçlü bir otorite haline gelmişlerdir.
- Osmanlı Devleti'nde ekonomik sıkıntıları gidermek için başvurulan yöntemlerden biri de avarız vergisi olmuştur.
- **Avarız vergisi**, Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılın sonlarında Müslüman ve gayrimüslimlerden ihtiyaç hâlinde toplanan bir vergi olarak ortaya çıkmıştır.
- XVII. yüzyıldan sonra tamamen nakdî olarak alınmaya başlanan avarız vergileri, artan hazine açıklarını kapatmada büyük bir paya sahip olmuştur.
- Osmanlı Devleti'nde savaşlara bağlı ekonomik sıkıntılar nedeniyle varlıklı kişilerden **imdadıyye** adı altında yardımlar da toplanmıştır. Önceleri sefer masraflarını karşılamak için koyulan ve "**imdad-ı seferiyye**" adı verilen bu vergi, XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren sürekli hâle getirilmiştir.

● OSMANLI DEVLETİ'NDE İSYANLAR VE DÜZENİ KORUMA ÇABA'LARI

- Osmanlı Devleti, XVI ve XVII. yüzyıllarda bazı muhalif hareketlerle uğraşmak zorunda kalmıştır.
- Bir taraftan Avusturya ve İran ile savaşan Osmanlılar diğer taraftan da iç isyanlarla mücadele etmiştir.
- Bu isyanlar merkezde Yeniçeri; Anadolu'da Celâli İsyancılarıdır.

● Celâli İsyancıları

- Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarında çıkan isyanlara, Yavuz Dönemi'nde (1512-1520) Tokat yöresinde ayaklanan Bozoklu Celâl'den dolayı Celâli İsyancıları denilmiştir.

Nedenleri

- Ekonomik yapının bozulması
- Halktan ağır vergiler alınması
- Uzun süren savaşların Anadolu'da güvenlik ve ekonomik soruna neden olması
- Tımar sisteminin bozulması ve iltizamın yaygınlaşması
- Bazı yerel yöneticilerin kanunlara aykırı vergi toplaması

Gelişim Süreçleri

- Savaşların uzaması sonucu asker kaçaklarının artması ve bu kaçakların Anadolu'da eşkiyalık yapmaları isyanları yaygınlaştırmıştır.

DEĞİŞİM ÇAĞINDA
AVRUPA VE OSMANLIÜNİTE
15

- Otoriteyi sağlamak amacıyla isyanlara karşı baskı ve şiddet yoluna gidilmiştir.
- Celâli İsyancıları'nın belli başlıları isyancılara elebaşılık yapan **Karayazıcı, Canbulatoğlu, Deli Hasan, Kalenderoğlu** ve **Tavil Ahmed** tarafından çıkarılmıştır.

Sonuçları

- Tarımsal ve hayvansal ürün fiyatları yükselmiştir.
- "**Büyük Kaçgun**" adıyla anılan göç hareketi başlamıştır.
- Anadolu'daki sosyo-ekonomik düzen bozulmuştur.
- Şehirlerde asayiş sorunu ortaya çıkmıştır.
- Üretimin durma noktasına gelmesi devletin vergi toplayamamasına ve hazinenin para sıkıntısı çekmesine sebep olmuştur.

● Yeniçeri İsyancıları

- İstanbul İsyancıları adıyla da bilinen Yeniçeri İsyancıları, XVI. yüzyılın sonlarına doğru yeniçeri sayısının Devşirme Kanunu'na aykırı biçimde artırılması sonucu ortaya çıkmıştır.

Nedenleri

- Merkezi otoritenin bozulması
- Tahta geçen dercayın sız şehzadelerin Yeniçeriler üzerinde otorite kuramaması
- Valide Sultanların ve devlet adamlarının yönetime karışmaları
- Kapıkulu Ocağı'nda disiplinin bozulması
- Kapıkulu askerlerinin maaşlarının zamanında verilmemesi
- Yeniçerilerde "Ocak devlet içindir." anlayışının yerini, "Devlet ocak içindir." anlayışının alması

Not

İstanbul isyanlarına örnek olarak XVII. yüzyılda, Genç Osman'ın öldürülmesi ve IV. Mehmet Dönemi'nde **Çınar Vakası** (Vakayı Vakvakiye) ile otuz kadar devlet adamının yeniçeriler isteği üzerine öldürülmesi gösterilebilir.

Yeniçeri İsyancılarının Sonuçları

- Liyakatsiz kişiler üst makamlara getirildiği için devlet yönetiminde aksaklıklar yaşanmıştır.
- Padişah ve devlet adamları üzerinde baskı kurulması nedeniyle devlet idaresi bozulmuş, yapılmak istenen ıslahatlar sonuçsuz kalmıştır.
- İsyancıların başkentte yaşanması sonucunda İstanbul'da can güvenliği kalmamıştır.
- Önemli devlet adamlarının idam edilmesi merkezî otoriteyi sarsmıştır.

● OSMANLI DEVLETİ'NDE ÇÖZÜLMİYİ ÖNLEME ÇABALARI

● Ekber ve Erşed Sistemi

- ▶ Osmanlı Devleti'nde, hanedan üyelerinden hangisinin tahta geçeceğini belirleyen kesin bir kuralın olmayışı, taht mücadelelerine sebep olmuştur.
- ▶ Devletin yaşadığı bu iç siyasi karışıklık, farklı devletler tarafından Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmıştır.
- ▶ Taht mücadelelerinin rakip devletlere fırsat verdiğini ve Osmanlı Devleti'ni yıkılışa götüreceğini gören Fatih Sultan Mehmet “**kardeş katli**” kanununu getirmiştir.
- ▶ Kardeş kavgalarını önlemek isteyen bir diğer Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman olmuştur. Kanuni sancağa çıkma usulünü şehzadelerden en büyüğünün sancağa gönderilmesi, diğerlerinin sarayda tutulması şeklinde devam ettirmiştir.
- ▶ Sultan III. Mehmet, sancakta yetişen son şehzade olarak 1595'te Osmanlı tahtına çıkmış, onun döneminden itibaren sancağa çıkma tamamen kaldırılmıştır.
- ▶ Bu tarihten sonra şehzade eğitimi “**kafes usulü**” adı verilen sistemle yürütülmüştür. Kafes usulüne göre şehzadeler eğitimlerini sadece sarayda almış ve kapalı bir alanda yaşamıştır.
- ▶ III. Mehmet'in oğlu I. Ahmet sancağa çıkmayan ve sarayda kafes usulüyle yetişen ilk Osmanlı padişahı olmuştur.
- ▶ I. Ahmet'ten itibaren hanedanın en büyüğünün tahta geçmesi kuralı hâline gelmiştir. Bu yeni uygulama ile saltanatın babadan oğula geçme yöntemi yerine en yaşlı hanedan üyesinin tahta geçmesi demek olan “**Ekber ve Erşed Sistemi**”ne geçilmiştir.

● Not

Ekberiyet usulü, kardeş katlini sona erdirse de bazı yeni meselelere yol açmıştır. Sarayda adeta hapis hayatı yaşadıkdan sonra tahta çıkan şehzadelerin çoğu, sancaklarda devlet tecrübesi kazanamadıklarından dolayı yönetim alanında yetersiz kalmışlar, bu durum padişahların annesi olan valide sultanların yönetime karışmasına neden olmuştur.

● LALE DEVRİ (1718-1730)

- ▶ Osmanlı tarihinde 1718 Pasarofça Antlaşması'yla başlayıp 1730 Patrona Halil İsyanı'yla biten dönem Lâle Devri olarak adlandırılmıştır.
- ▶ Osmanlı tarihinde Avrupa tarzında ilk yenileşme hareketleri Lâle Devri hükümdarı olan **Sultan III. Ahmet Dönemi**'nde başlamıştır.

Lale Devri ile ilgili genel bilgiler şunlardır;

- Padişah: III. Ahmet
- Sadrazam: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa
- Başlama: 1718 Pasarofça Antlaşması
- Bitiş: 1730 Patrona Halil İsyanı
- Özellik: Batı ilk kez örnek alınmıştır.

● Lale Devri Yenilikleri

Bilim-Kültür ve Sanat	• Topkapı Sarayı'nda ve Yeni Cami'de halkın kullanımı için kütüphaneler kurulmuştur. • Çiçek hastalığına karşı aşı yapılmaya başlanmıştır. • Tercüme faaliyetleri yapılmıştır.
Şehir Hayatı	• Batı tarzında ev eşyaları, giysiler, resim ve tablolar kullanılmaya başlanmıştır. • Tulumbacı Ocağı adıyla itfaiye örgütü kurulmuştur.
Diplomatik	• Avrupa'da ilk geçici elçilikler açılmıştır. Not: Avrupa'ya gönderilen ilk elçi 1720 yılında Fransa'ya giden Yirmisekiz Mehmed Çelebi olmuştur.
Teknik	• İlk Türk matbaası İbrahim Müteferrika ve Mehmet Said Efendi tarafından kurulmuştur. Not: İbrahim Müteferrika matbaasında basılan ilk kitap, 1729'da yayımlanan “Vankulu Lûgati” olmuştur. • Hattatlığın yaygın bir meslek oluşu, dinî tutuculuk ve yasaklamalar, okuryazar oranının düşüklüğü, okuma alışkanlığının yaygınlaşmaması, kâğıt ihtiyacı ve yetişmiş eleman sorunu gibi sebeplerle matbaa Osmanlı Devleti'nde Müslümanlar tarafından geç kullanılmıştır.
Mimari	• Batı mimarisi ile binalar inşa edilmiş, süsleme sanatında barok ve rokoko tarzları uygulanmıştır.
Ekonomik	• Çiniciliğin yeniden canlandırılması amacıyla 1725'te İstanbul'da bir çini atölyesi, bunun yanında bir de kumaş ve çuha atölyesi kurulmuştur.

TYT - AYT

TARİH
VIDEO DERS KİTABI

Not

Lale Devri'nde askeri alanda ıslahat yapılmamıştır.

- **Levni**, Lale Devri'nin ünlü minyatür ustası, **Nedim** ise şairi olarak öne çıkan sanatçıları arasındadır.
- Lâle Devri'nde kültür, mimari, sağlık ve sosyal alanlarda gerçekleştirilen bütün bu olumlu gelişmelere rağmen lüks merakı ve israflarından dolayı sadrazam ve devlet adamlarına karşı tepkiler artmıştır. Bu dönem 1730'daki **Patrona Halil İsyanı** ile kanlı bir şekilde sona ermiştir. Devrin sembolü hâline gelen **Sadâbad Sarayı** ise yerle edilmiştir.

Not

Bu dönem için "Lâle Devri" tabirini ise ilk defa **Yahya Kemal Beyatlı** kullanmıştır.

Kâğıdın Serüveni

Parşömen, keçi ve koyun derisinin üzerindeki yünün veya kılın kazınıp derinin birkaç gün kireçli suda bekletilmesi, ardından da sünger taşı ile parlatılmasıyla elde edilir ve bu yüzden zaharlı bir malzemedir. Kitap basımı için parşömen yerine kâğıdın kullanılması bir dönüm noktası olmuştur. Kâğıt, dut ağacı kalıpları, kendir, kenevir ve paçavra kullanılarak yapılmıştır.

- Parşömene göre daha ucuz olan kâğıt, MS 105'te Çin'de icat edilmiştir.
- Müslümanlar, Çinlilerden bu icadı öğrenmiş ve kâğıt üretmeye başlamıştır. İslam dünyasında bol miktarda kâğıt üretilmesi, Orta Çağ'da İslam kültürünün üstün olmasının sebepleri arasındadır.
- Kâğıt, İspanya'yı fetheden Müslümanlar tarafından Avrupa'ya taşınmıştır.
- Müslümanlar, XII. yüzyılda Endülüs'te Avrupa'nın ilk kâğıt imalathanelerini kurmuştur.
- 1276 yılında İtalya'nın Fabriano şehrinde imal edilene kadar Avrupalılar, kâğıt ihtiyacını Yakın Doğu ve İspanya'dan karşılamıştır.
- Kâğıt imalatı Fransa'da 1348, Almanya'da 1390, İngiltere'de 1495 ve Amerika'da 1690'da başlamıştır.

DEĞİŞİM ÇAĞINDA
AVRUPA VE OSMANLIÜNİTE
15

• İLİM VE İRFAN ERLERİ

Katip Çelebi

- Avrupa ile Osmanlı ilim dünyası arasındaki açığı fark eden ilk Osmanlı âlimi olup Avrupa'da "**Hacı Kalfa**" ismi ile tanınır.
- Katip Çelebi'nin, batılı bilim insanlarının coğrafya kitaplarından istifade ederek hazırladığı "**Cihannüma**" adlı eseri, Osmanlı ilim ve irfan geleneğinde yeni bir ufuk açmıştır.
- Çelebi'nin "**Keşfü'z-Zunûn**" adlı eseri, kapsamlı bir bibliyografya ve ilimler ansiklopedisi özelliğini taşımaktadır.

Evliya Çelebi

- Kırk iki yıl yaptığı seyahatler sonucunda gezip gördüğü yerleri ve şahit olduğu olayları usta bir ressam bakışıyla "**Seyahatname-i Evliya Çelebi**" adlı eserinde bir araya getirmiştir.

Naima Efendi

- 1655-1716 yılları arasında yaşayan ve Osmanlı Devleti'nin **ilk vakanüvisti** olan Naima Efendi, Kâtip Çelebi'nin ilim ve irfan geleneğinde açtığı yolda ilerlemiştir.
- Tarihe olan sevgisi ve merakı nedeniyle devrin büyüklerinin dikkatini çekmiştir.
- Tarih ilminin önemi üzerinde duran Naima, tarih yazarlarında doğru sözlü olmak ve olayların aslını iyi araştırmak gibi özelliklerin bulunması gerektiğini vurgulamıştır.
- Naima Efendi, "**Târih-i Naîmâ**" adlı eserinde olayları, kronolojik ve çok yönlü değerlendirmelerle ele alarak kişiler ve kurumlar hakkında önemli bilgilere yer vermiştir.
- Naima, sözlü ve yazılı kaynaklardan derlediği haberleri ustalıkla birleştirmiş ve eserini Osmanlı tarihçiliğinin önemli bir şaheseri hâline getirmiştir.

Yanyalı Esad Efendi

- XVIII. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden olan Yanyalı Esad Efendi, Aristo'nun bazı eserlerini Grekçeden Arapçaya çevirmiş, onları düzeltmiş ve bu şekilde tanınmıştır.
- Esad Efendi, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Lâle Devri'nde başlatılan yenileşme hareketleri kapsamında kurulan tercüme kurulunun başkanlığına getirilmiştir.